

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Филологиялық серия
1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
Издается с 1997 года

ISSN 2710-3528

№ 3 (2022)

Павлодар

**НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
ТОРАЙГЫРОВ УНИВЕРСИТЕТА**

Филологическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

О постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания

№ KZ30VPY00029268

выдано

Министерством информации и общественного развития
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области филологии

Подписной индекс – 76132

<https://doi.org/10.48081/CEQT4278>

Бас редакторы – главный редактор

Жусупов Н. К.

д.ф.н., профессор

Заместитель главного редактора

Анесова А. Ж., *доктор PhD*

Ответственный секретарь

Уайханова М. А., *доктор PhD*

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Дементьев В. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Еспенбетов А. С., *д.ф.н., профессор*

Трушев А. К., *д.ф.н., профессор*

Маслова В. А., *д.ф.н., профессор (Белоруссия)*

Пименова М. В., *д.ф.н., профессор (Российская Федерация)*

Баратова М. Н., *д.ф.н., профессор*

Аймухамбет Ж. А., *д.ф.н., профессор*

Шапауов Ә. Қ., *к.ф.н., профессор*

Шокубаева З. Ж., *технический редактор*

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели

Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов

При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/OVIQ5382>

***Н. Қ. Жүсіпов¹, М. Н. Баратова², Б. Б. Жумабекова³**

^{1,2,3}Торайғыров университеті,

Қазақстан Республикасы, Павлодар қ.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ – ФОЛЬКЛОРТАНУШЫ ҒАЛЫМ

Бұл мақалада қазақ әдебиеттану ғылымының негізін қалаушы ғалым, тіл білімінің зерттеушісі, тюрколог, қазақ баспасөз тілінің ұлттық үлгісін қалыптастырған журналист, өз елінің рухани дүниесін көтеруге көп еңбек еткен мәдениет қайраткері, ұлттық жазудың реформаторы, агартушысы – Ахмет Байтұрсынұлының фольклортанушылық еңбектері қарастырылды. Ахмет Байтұрсынұлы әдебиет тарихына, теориясы мен сынына, методологиясына тұңғыш рет тиянақты анықтама беріп, қазақ әдебиеттану ғылымының жүйесін жасады. Халық тілінің бай қоры көзінен мағынасы терең, ұғымдық аясы кең сөздерді термин етіп алып, соның негізінде қазақ фольклоры мен әдебиетінің барлық жанрлық формаларын топтап, жіктеп берді.

Мақалада оның «Оқу құралы», «Тіл-құрал», «Әдебиет танытқыш», «Ер Сайын», «23 жоқтау», «Әліп би» т.б. деген еңбектері фольклортанушылық тұрғыдан сөз болады. Оның мақалалары ғылыми байыптауымен, өткір ойларымен сол кезеңнің шындығынан хабар береді.

Ахметтің шыр етіп әсерге түскеннен бастап, ер жетіп есейгенге дейінгі өмір жолы халық поэзиясы үлгілері негізінде тербетілуі; ақын-жыраулар аузынан шыққан түрлі ғашықтық, батырлық, тарихи жырларды, айтыстарды, би-шешендердің дуалы сөздерін т.б. естіп ержетуі – болашақ фольклортанушы ғалымның шығармашылықтағы бағыт-бағдарын, таным-мақсатын т.б. негіздеп бергені анық. Жалпы мақалада Ахмет Байтұрсынұлының қазақ фольклорын жинаудағы, жариялаудағы және зерттеудегі еңбектері жан-жақты қарастырылады.

Кілтті сөздер: Ахмет Байтұрсынұлы, фольклор, «Әдебиет танытқыш», «Ер Сайын», «23 жоқтау», «Әліп би».

Кіріспе

Ахмет Байтұрсынұлының қазақ тіл білімінің негізін қалаушы лингвист – ғалым, әдебиет зерттеушісі, тюрколог, қазақ баспасөз тілінің ұлттық үлгісін қалыптастырған журналист, өз елінің рухани дүниесін көтеруге көп еңбек еткен мәдениет қайраткері, ағартушы - педагог, сонымен қатар дарынды ақын, талантты аудармашы екендігі белгілі.

Дегенмен А. Байтұрсынұлының қазақ фольклортану тарихының негізін қалаушылардың бірі екендігі ат үсті айтылып келгені болмаса, арнайы сараланып өзіне лайықты бағасын алған жоқ. Осы олқылықтың орнын толтыру мақсатында біз Ахметтің фольклортану ғылымына қатысты еңбектеріне арнайы тоқталуды жөн санадық. Бұл саладағы еңбектерінің біріншісіне ғалымның түрлі оқулықтар жазғанда оған мәтін көзі ретінде фольклорды пайдаланғандары [1] жатса, екіншісі – Ахмет жариялаған фольклор үлгілері. Мәселен, оның өзі құрастырып баспадан шығарған «Ер Сайын» жыры, өзі құрастырған белгілі «23 жоқтауы» [2]. Үшіншісі – белгілі «Әдебиет танытқыш» атты еңбегі [3].

Материалдар мен әдістер

Мақала жазылу барысында әр түрлі ғылыми әдістер қолданылды: тарихи-салыстырмалы, типологиялық, аналитикалық, нарративтік, тарихи функционалдық, т.б.

Нәтижелер және талқылау

Жоғарыда аталған еңбектерге тоқталмас бұрын ғалымның артына қалдырған мол мұрасының зерттелу тарихына шолу жасасақ, оның шартты түрде үш кезеңге жіктелетінін аңғару қиын емес.

Бірінші кезең, бұл ғалымның көзі тірісінде бағалануы, әсіресе 50 жасқа толу мерейтойына қатысты баспасөзде шыққан мақалалар шоғыры [4].

Екінші кезең – А. Байтұрсынұлының жазықсыз ұсталып, нақақтан дүниеден өткеннен бастап 1988 жылғы Қазақстан Компартиясы Орталық Комитетінің ақтағандығына дейінгі мезгілді қамтиды [5].

Үшінші кезең – ғалым мұрасы ақталғаннан (1988 ж.) кейінгі мезгіл.

Бірінші кезеңге тән ерекшеліктер: ғалымның өмірбаяны жазылды; аз да болса Ахметтің қоғамдық-саяси, ғылыми - педагогикалық, әдеби қызметтері т.б. сөз болды. Әйтсе де ғалым еңбектерінің қазақ әдебиеті, тіл білімі т.б. тарихында алатын өзіндік орны жете зерттелуімен де, өзіне лайықты жоғары бағасын ала алмауымен де көзге түседі.

Екінші кезең: А. Байтұрсынұлына «халық жауы» деген айдар тағылысымен-ақ, оның жазған еңбектері еленбей, қолданысқа түссе де аты да, еңбегі де аталынбады. Бұл мезгілге тән ерекшелік: ғалым шығармалары аты аталса да көбіне даттау үшін алынды. Дегенмен ара-тұра

Ахмет Байтұрсынұлы шығармаларына, өмірбаянына қатысты деректердің Қазақстаннан тыс жерде басылғанына назар аудартқымыз келеді.

Үшінші кезең ерекшелігі: бұл ғалым еңбектерін зерттеуші ағаларымыздың т.б. ерекше ыждаһатпен сараптауы; шығармаларының дәстүрлі де өзіндік артықшылықтарын т.б. зерттей бастағандығы. Алдыңғы 2 кезеңге қарағанда Ахметтануда бұл кезеңнің өзіндік артықшылықтары да аз емес. Көптеген туындыларды түбегейлі сараптауға тосқауыл жасаған «кеңесшіл кезең», «тап тартысы», «әкімшілдік жүйе», «тартыссыздық теориясы» т.б. сияқты сыңаржақ идеологиялардың (ғылымға тигізген пайдасынан гөрі зияны көп) келмесе кетуі, еліміздің егеменді болуы т.б.-бәрі, сөз жоқ Ахметтануға байланысты зерттеу жұмыстарының етек алуына негіз болды.

Осы орайда Ахметтану ілімін іштей жіктесек:

Біріншісі - Ахмет Байтұрсынұлының ақындық шеберлігі төңірегінде жазылған белгілі әдебиет зерттеушілеріміз: З. Ахметов, С.Қирабаев, Ш. Сәтбаева, Р. Нұрғалиев т.б. еңбектері аталса [6]; екіншісі - Ахметтің тіл ғылымына қатысты үлгілерін сараптауға арналған белгілі тілші ғалымдарымыз Ә. Қайдаров, Р. Сыздықова т.б. зерттеулерінің республикалық басылымдарда жарияланғанын білеміз [7].

Ахметтанудың үшінші саласы – ғалымның өмірі мен әдебиет тарихына қатысты туындыларын ізерлеп, екшеп, жүйелеуге құрылған белгілі зерттеушілеріміз Ш. Сәтбаева, Р. Нұрғалиев, Қ. Мұқамедқанов, Д. Досжановтардың т.б. зерттеулерінен тұрады [8].

Сондай-ақ республикалық басылымдарда: ғалымның жеке архиві хақында; Уфа қаласындағы «Ғалия» медресесінің шәкірттерімен бірге түскен сурет сыры хақында, тіпті Ахметтің кейбір «Әліп-би» т.б. тәрізді оқулықтары әлі күнге шейін Америка елінде де сақтаулы екендігінде; ақынның өмірге деген қоғамдық – саяси көзқарасын сипаттаған; ғалымның әкесі – Байтұрсын мен оның інісі Ақтас төңірегінде; Ахметтің Қарқаралыда ұстаздық қызметі хақында; Ахметтің жазықсыз ұсталғаннан кейінгі артына қалған әйелі Бадрисафа мен қызы Шолпан тағдырларын баяндайтын т.б. – түрлі-түрлі мақалалар топтамасы да басылды [9].

Келесі Ахметтанудың төртінші саласы – А. Байтұрсынұлының талантты аудармашылығы хақында белгілі ғалымдар З. Ахметов Ш. Сәтбаева, Р. Нұрғалиев, Қ. Мұқамедқанов т.б. зерттеу еңбектері де жарияланды [10]. Сонымен бірге бесіншісі – Ахметтің әдебиет қисынына қатысты зерттеу еңбектерін саралаған белгілі әдебиеттанушы ғалымдарымыз З. Ахметов, Р. Нұрғалиев т.б. еңбектерін атауға болады [6], [9].

Дегенмен аталған еңбектер арасында Ахмет Байтұрсынұлының казак фольклортану ғылымы тарихына қосқан үлесі өз алдына жеке сараланбауы-көп нәрсені аңғартады. Әйтсе де белгілі ғалым Р. Нұрғалиев фольклорист

- ғалым Ахметтің қазақ фольклорына қатысты еңбектерін саралай келе, 1923 жылы Күншығыс баспасында шыққан «Ер Сайын» жырының кімге арналып шыққандығы (яғни белгілі фольклорист-ғалым Г. Н. Потанинге тарту ретінде), және белгілі фольклортанушы В. В. Радлов үлгісінің де тараулары да берілгендігі хақында т.б. сөз қозғайды [9].

Сондай-ақ бұл еңбектерде ғалым Ахметтің ел арасынан жинап, реттеп, сұрыптап шығарған «23 жоқтауына» да (қазақ халқының 400 жылдық тарихын қамтитыны), «қазақ ауыз әдебиетінің» іштей топтама түріне жіктелуіне де назар аудартқан «Әдебиет танытқыш» кітабы хақында да ой түйіледі [11].

Сонымен қатар Ахмет Байтұрсынұлының қазақ ауыз әдебиетіне, оның ішкі жанры - тұрмыс-салт жырларын зерттеуге өзіндік қосқан ғылыми еңбегін саралауға арналған белгілі фольклортанушы ғалым Б. Абылқасымовтың еңбегі де баспа бетінде жарияланғаны белгілі [12].

Негізінен, мұнда Ахмет Байтұрсынұлының әлемдік жалпы типологиялық заңдылықтар негізінде ауыз әдебиетін: «Сауықтама» мен «Сарындама» деп екіге бөлгені: сарындама саласын «салт сөзі», «ғұрып сөзі», «қалып сөзі» деп үшке жіктегені; және де сарындаманы қазіргі кезеңдегі қолданыстағы ғұрып фольклоры ұғымымен ұштастыруы т.б. төңірегіндегі мәселелер назарға алынады [13].

XX ғасыр басындағы қазақтың ұлттық фольклортану ғылымының көш бойында фольклорлық нұсқаларды жинауда, әрі жарыққа шыққандарын ғылыми тұрғыда әрі сипаттап, әрі зерттеу жұмыстарын жүргізуге ат салысқан ресей зерттеушілері: Г. Н. Потанин (1835-1920), А. Е. Алекторов (1861–1918), Ә. Диваев т.б. сынды фольклорист – ғалымдармен бірге қазақ оқымыстысы Ахмет Байтұрсынұлының да өзіндік үлес қосқаны белгілі.

Байтұрсын Шошақұлы тегі-текті, тарихтан белгілі Үмбетей батырдың немересі (көзі ашық, оқыған). Атасы Шошақтан 4 бала болған: Байтұрсын, Ақтас, Ерғазы, Данияр. Үмбетей батырдан келе жатқан дәстүрлі тәрбиесін (қайсарлықты, ер мінезділікті, намысқорлықты т.б.) бойына дарытқан ағалы-інілі Байтұрсын мен Ақтас 1885 жылғы 12 қазанда сол кездегі ояз начальнигі-полковник Яковлевті елге көрсеткен қорлығы, қиянаты үшін соққыға жығады (Ахметтің 13 жасар кезі). Сол үшін де дүние-мүлкі талауға, өз бастары жазықсыз Сібірге 15 жылға жер аударылады. Мұның бәрі 13 жасар Ахметтің саяси-қоғамдық көзқарасының тездетіп қалыптасуына әсерін тигізгені анық.

Ендігі тәрбиесі-немере ағасы Ерғазының қол астында өтеді. Жастайынан ауылдық мектепте сауатын ашқан Ахмет 1886–1891 жылдары Торғай қаласындағы 2 сыныптық орысша-қазақша училищесінде, 1891–1895 жылдары Орынбордағы мұғалімдік мектепте оқып дәріс алады.

XX ғасыр басындағы қазақ зиялыларының басым көпшілігі алғашқы сауатын алдымен өз үйінде, кейіннен барып ауыл мектептерінен т.б. ашқандығы белгілі. Әйтсе де болашақ ғалымның әрі шығыстық, әрі батыстық үлгіде білім алу үшін негіз болған таным көзі ол өз елінің ұлттық, тума мәдениеті, қазақтың бай фольклоры болғаны анық. Демек Ахметтің шыр етіп жерге түскеннен бастап, ер жетіп есейгенге дейінгі өмір жолы халық поэзиясы үлгілері негізінде тербетілуі; ақын-жыраулар аузынан шыққан түрлі ғашықтық, батырлық, тарихи жырларды, айтыстарды, би-шешендердің дуалы сөздерін т.б. естіп ержетуі – сөз жоқ, болашақ фольклортанушы ғалымның шығармашылықтағы бағыт-бағдарын, таным-мақсатын т.б. негіздеп бергені анық. Содан да шығар қазақ әдебиеті, тілі, тарихында т.б. белгілі деген ақын, жазушы, ғалым болсын, оның шығармашылығының 3 қайнар көзі дегенде: бірі - өз халқының фольклорынан; екіншісі – шығыс мәдениетінен; үшіншісі - батыс мәдениетінен сусындалғаны анықталады.

Міне, осындай дәстүрлі оқу үлгісін басынан өткізген Ахмет те 1895 жылдан бастап ұстаздық-гәжірибешілік қызметін бастайды. Ақтөбе, Қостанай, Қарқаралы атыраптарында бала оқыта жүріп болашақ ғалым елдің тұрмыс-тіршілігіне етене араласады, халыққа не керек, не пайдалы, не маңызды деген ойларын түйіп пысықтайды. Шамамен, ел мұраларын жинаушылық қызметіне деген қызығушылық ойлары да осы кезеңнен туындаса керек. Сондай-ақ ел мүддесін көздейтін, бала оқыту үшін заманына сай ұлттық оқулықтар атаулының ерекше жетіспеуі – ұстаздық-ағартушылық қызметіне тұсау болғаны да белгілі. Сол себепті де Ахмет өз бетімен көп ізденіп, ел арасынан әр түрлі оқу құралдарын да, оған материал көзі боларлық фольклор үлгілерін де қағаз жүзінен де, ел аузынан да т.б. жиыстыра бастайды. Демек, болашақ фольклорист-ғалымның ел фольклорын жинаушылық қызметі-осы ұстаздық кезеңмен тұспа-тұс келуі, яғни Ахметтің ерте 22 жасынан-ақ фольклортану ғылымына араласа бастауын танытса керек.

Қорытынды

Ғалымның фольклор нұсқаларын халық арасынан жинастыра бастауына не себеп болды, алған бағыт-бағдары қандай дегенде, шамамен жинаушылық қызметі қай кезеңнен басталады дегенде: біріншіден, сол кезде «Дала уалаяты газеті» беттерінде белгілі фольклорист Г. Н. Потаниннің елге арналған «Қазақтардың арасындағы әр түрлі ойлап шығарылған өлең, қысса, ертегілерінің, әдет заңдарының керекті болғаны турасында» деген үндеу - мақаласын [14] Ахметтің оқымауы, көрмеуі, естімеуі мүмкін емес дей отырып, және де мұнда фольклорды жинаушылар үшін қойылатын белгілі талаптардың саралануы т.б. бәрі 21 жасар Ахметтің жинаушылық қызметіне әсер еткені сөзсіз. Жалпы бұл мақала сол кездегі қазақ халық ауыз әдебиетін жинаушы, фольклортанушы ғалымдарға бағыт-бағдарын айқындап берген мақсатты жоба болғаны анық.

Пайдаланылған деректер тізімі

- 1 **Байтұрсынұлы, А.** Оқу құралы. – Орынбор, 1912. – 40 б.; **Байтұрсынұлы, А.** Әліп би. – Қызыл-Орда, 1928. – 116 б.; **Байтұрсынұлы, А.** Сауат ашқыш. – Семей, 1926. – 83 б.; **Байтұрсынұлы, А.** Тіл-құрал. – Орынбор, 1914. – 53 б.; **Байтұрсынұлы, А.** Тіл-құрал. – Қызыл-Орда, 1925. – 39 б.
- 2 **Байтұрсынұлы, А.** Ер Сайын. – Мәскеу, 1923. – 95 б.
- 3 **Байтұрсынұлы, А.** Әдебиет танытқыш. – Ташкент, 1926. – 286 б.
- 4 **Самойлович, А.** Литература турецких народов // Литература и Восток. – 1919. – Вып.1; **Поливанов, Е. О.** Киргизско – казахской орфографии // Бюллетень СГУ. – 1924. – Вып. 7; **Байтұрсынұлы, А.** Байтұрсынов (биографиялық очерк). – Орынбор, 1922.
- 5 **Мұқанұлы, С.** XX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (ұлтшылдық, байшылдық дәуірі). – Қазақстан, 1932; Байтұрсынұлы Ахмет // Парасат. – 1991. – № 4. – 19 б.
- 6 **Ахметов, З.** Бүкіл қазақ «Ахаң» деген // Абай. – 1998. – № 3. – Б. 1–4; **Қирабаев, С.** Ахметтің ақындығы // Қазақ ССР ҒА Хабарлары. – 1991. – № 1. – Б. 3–10; Қазақтың тұңғыш революцияшыл - демократы // Мұрагер. – 1992. – № 1. – Б. 12–19.
- 7 **Қайдаров, Ә. А.** Байтұрсынов // Социалистік Қазақстан. – 1988; Сыздықова, Р. Тіл тағылымы. – А. : Ана тілі, 1992. – Б. 8-30.
- 8 **Әнесов, Ғ.** Ана тілін түрлеген Ахаң // Жалын. – 1989. – № 2.
- 9 **Сәтбаева, Ш.** Ахмет Байтұрсынов. – А. : Жазушы, 1989. – Б. 3–20;
- Нұрғалиев, Р.** Ақ жол. – А. : Жалын, 1991. – Б. 3–14.
- 10 **Мұкамедқанов, Қ.** Ахмет Байтұрсынов // Семей таңы. – 1989. – 11 февраль.
- 11 **Байтұрсынұлы, А.** 23 жоктау. – М., 1926. – 155 б.
- 12 **Абылқасымов, Б.** Телқоңыр. – А. : Атамұра-Қазақстан, 1993. – 174 б.
- 13 **Байтұрсынұлы, А.** Әдебиет танытқыш. Шығармалары. – А. : Жазушы, 1989. – Б. 232–261.
- 14 Дала уалаяты газеті. – 1894. – № 29, 30, 31.

References

- 1 **Baitürsynüly, A.** Oqu qūraly [Textbook]. – Orenburg, 1912. – 40 p.; **Baitürsynüly, A.** Älip bi [Alphabet]. – Kyzyl-Orda, 1928. – 116 p.; **Baitürsynüly, A.** Sauat aşqyş [Literacy opener]. – Semey, 1926. – 83 p.; **Baitürsynüly, A.** Tıl-qūral. – Orenburg, 1914. – 53 p.; **Baitürsynüly, A.** Tıl-qūral. – Kyzyl-Orda, 1925. – 39 p.
- 2 **Baitürsynüly, A.** Er Saiyn [Er Sayyn]. – Moscow, 1923. – 95 p.

3 **Baitürsynüly, A.** Ädebiät tanytқыш [Literary critic]. – Tashkent, 1926. – 286 p.

4 **Samoilovich, A.** Literatura tureskih narodov [Literature of the Turkic peoples] // Literatura i Vostok. – 1919. – Vyp.1; **Polivanov, E. O.** Kirgizsko – kazahskoi orfografiі [Kirghizsko-Kazakh spelling] // Bületen SGU. – 1924. – Vyp. 7; Baitürsynüly, A. Baitürsynov (biografialyq ocherk) [Baitursynov (biographical essay)]. – Orenburg, 1922.

5 **Müqanüly, S.** XX ғасырдағы қазақ әдебиеті. 1-бөлім (үлтшылдық, байшылық дәуірі) [Kazakh literature of the XX century. Part 1 (the era of nationalism, affluence)]. – Kazakhstan, 1932; Baitürsynüly Ahmet [Baitursynuly Akhmet] // Parasat. – 1991. – № 4. – 19 p.

6 **Ahmetov, Z.** Bükil қазақ “Ahañ” degen [The whole Kazakh “Ahan”] // Abai. – 1998. – № 3. – P. 1-4; **Qirabaev, S.** Ahmettiñ aqyndyғы [Akhmet’s poet] // Qazaq SSR ĞA Habarlary. – 1991. – № 1. – P. 3-10; Qazaqtıñ tüñғыş revolüsiasy – demokraty [The first Kazakh revolutionary democrat] // Mürager. – 1992. – № 1. – P. 12-19.

7 **Qaidarov, Ä. A.** Baitürsynov [A. Baitursynov] // Sosialistik Qazaqstan. – 1988; Syzdyqova, R. Til taғыlymy [The influence of language]. – A. : «Ana tılı», 1992. – P. 8–30.

8 **Änesov, Ğ.** Ana tilm түrlegen Ahañ [Ahan who diversified his native language] // Jalyn. – 1989. – № 2.

9 Sätbaeva, Ş. Ahmet Baitürsynov [A. Baitursynov]. – A. : «Jazuşy», 1989. – P. 3–20; **Nürġaliev, R.** Aq jol. – A. : «Jalyn», 1991. – P. 3–14.

10 **Mükamedqanov, Q.** Ahmet Baitürsynov [A. Baitursynov] // Semei tañy. – 1989. – 11 fevral.

11 **Baitürsynüly, A.** 23 joqtau [23 memorial songs]. – M., 1926. – 155 p.

12 **Abylqasymov, B.** Telqoñyr [Telkonyr]. – A. : «Atamūra-Qazaqstan», 1993. – 174 p.

13 **Baitürsynüly, A.** Ädebiät tanytқыш. Şығarmalary [Literary recognizer. Essays]. – A. : «Jazuşy», 1989. – P. 232–261.

14 Dala ualaiaty gazetі. – 1894. – № 29, 30, 31.

Материал 08.09.22 баспаға түсті.

*Н. К. Жусупов¹, М. Н. Баратова², Б. Б. Жумабекова³

^{1,2,3}Торайгыров университет,

Республика Казахстан, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 08.09.22.

АХМЕТ БАЙТУРСЫНОВ – ФОЛЬКЛОРИСТ

В данной статье рассмотрены фольклористические труды Ахмета Байтурсынова – ученого-основателя казахской литературоведческой науки, исследователя языкознания, тюрколога, журналиста, сформировавшего национальную модель казахского печатного языка, деятеля культуры, реформатора национальной письменности, просветителя. Ахмет Байтурсынов впервые дал исчерпывающие определения истории, теории и критики, методологии литературы, а также создал систему казахской литературоведческой науки. Из богатейших источников народного языка он взял слова с глубоким смыслом, широким понятийным кругом в виде термина, на основе которого группировал и классифицировал все жанровые формы казахского фольклора и литературы.

В статье представлены его работы: «Оқу құралы», «Тіл-құрал», «Әдебиет танытқыш», «Ер Сайын», «23 жоқтау», «Әліп би» и др. Его статьи с научной серьезностью, острыми мыслями передают реальность того периода.

Направления, цели и задачи будущего ученого-фольклориста в творчестве и т.д. были обоснованы жизненным путем Ахмета с момента его рождения до взросления, на котором он рос слушая образцы народной поэзии, различные любовные, героические, исторические стихи, айтысы и т.д. В статье подробно рассматриваются труды Ахмета Байтурсынова по сбору, изданию и изучению казахского фольклора.

Ключевые слова: Ахмет Байтурсынов, фольклор, «Әдебиет танытқыш», «Ер Сайын», «23 жоқтау», «Әліп би».

*N. K. Zhussupov¹, M. N. Baratova², B. B. Zhumabekova³

^{1,2,3}Toraighyrov University,

Republic of Kazakhstan, Pavlodar.

Material received on 08.09.22.

AKHMET BAITURSYNOV – FOLKLORIST

This article examines the folkloristic works of Akhmet Baitursynov, a scientist–founder of the Kazakh literary science, a linguistics researcher, a Turkologist, a journalist who formed the national model of the Kazakh printed language, a cultural figure, a reformer of national writing, an educator. Akhmet Baitursynov for the first time gave exhaustive definitions of history, theory and criticism, methodology of literature, and also created a system of Kazakh literary science. From the richest sources of the national language, he took words with a deep meaning, a wide conceptual circle in the form of a term, on the basis of which he grouped and classified all genre forms of Kazakh folklore and literature.

The article presents his works: «Oku kuraly», «Til-kural», «Adebiyet tanytkysh», «Er Sayyn», «23 joktau», «Alip bi», etc. His articles convey the reality of that period with scientific seriousness and sharp thoughts.

The directions, goals and objectives of the future folklorist scientist in creativity, etc. were justified by Akhmet's life path from the moment of his birth to adulthood, in which he grew up listening to samples of folk poetry, various love, heroic, historical poems, aitys, etc. The article discusses in detail the works of Akhmet Baitursynov on the collection, publication and study of Kazakh folklore.

Keywords: Akhmet Baitursynov, folklore, «Adebiyet tanytkysh», «Er Sayyn», «23 joktau», «Alip bi».

Теруге 08.09.2022 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

2,57 МБ RAM

Шартты баспа табағы 18,53. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген: А. К. Темиргалинова

Корректор: А. Р. Омарова, Т. К. Оразалинова

Тапсырыс № 3975

Сдано в набор 08.09.2022 г. Подписано в печать 30.09.2022 г.

Электронное издание

2,57 МБ RAM

Усл. печ. л. 18,53. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка: А. К. Темиргалинова

Корректор: А. Р. Омарова, Т. К. Оразалинова

Заказ № 3975

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz